

Carolus Blomme en de Slag bij Leipzig, 1813

Chirurgijn van Napoleon

Emile B.M.J. Blomme

Chirurgijn van Napoleon

Carolus Blomme en de Slag bij Leipzig, 1813

Emile B.M.J. Blomme

‘Op dat moment van grote tegenspoed dacht ik aan die gelukkige zielen die rustig temidden van hun familie waren, terwijl wij de honger en de ellende proefden toen we de stad verlieten. Het was alsof ons het Laatste Oordeel werd getoond.’

*Carolus Blomme
Leipzig, 19 oktober 1813*

Inhoud

Introductie	9
Opgeroepen voor de <i>Service de Santé</i>	21
De tocht naar Dresden	33
Een ziekentransport naar Mainz	57
De Volkerenslag bij Leipzig	73
De aftocht naar Mainz	101
Ziek in Mainz, het genot van Worms	117
Via Amsterdam naar huis	131
Dorpsarts in Lotenhulle	147
Het reisverslag van Carolus Blomme	161
Bibliografie	222
Dankwoord	227
Colofon	228

De Markt in Nevele rond 1900. Carolus Blomme werd hier in 1789 geboren. Het dorp, 15 km ten westen van Gent, telde toen ongeveer 3.000 inwoners. | (Foto collectie Carlos Lips)

Introductie

In 1958 verschijnt een uitgebreid artikel in het jaarboek van de Kunst- en Oudheidkundige Kring Deinze van de hand van G.P. Baert getiteld: *Het dagboek van Carolus Blomme 1813-1814. Een gezondheidsofficier van Napoleon.*¹ Het gaat over een dagboek uit een familiearchief waar ook het 17^e-eeuwse manuscript van de genealogie van de West-Vlaamse familie Blomme uit voortkwam.

¹ Baert, 1958, p 9-100

Deze tak van de familie Blomme is interessant. Niet alleen waren leden van de familie vóór de Franse tijd nog de heren van verschillende heerlijkheden geweest zoals Blommeghem, Marke, Westendhove, het Houtsche en Campagne en Campagnette, andere leden hadden een rol gespeeld bij de eerste vergaderingen van de Staten-Generaal van de opstandige Nederlanden en bij het beleg van Leuven, wat nog een verheffing in de ridderstand tot gevolg had. Carolus' betovergrootvader, Adriaen Blomme, was burgemeester geweest van het Westkwartier van het Vrije van Brugge, en de oudst bekende voorvader, Pieter Blomme, dateert uit 1492 in Lo, West-Vlaanderen. Nu blijkt dus dat een telg uit een 'jongere tak' van deze familie, uit eind 18e, begin 19e eeuw, met de *Grande Armée* van Napoleon als arts naar Dresden en de Slag bij Leipzig getrokken was.

Het dagboek van Carolus Blomme is eigenlijk niet meer dan een schriftje. Het kent kaft noch schutblad, telt 80 beschreven pagina's, en is 11,5 bij 10 cm. Het formaat dat makkelijk in een binnenzak past. Het is geschreven in het Frans, de taal van de officieren in de *Grande Armée*, maar dan wel het Frans van iemand voor wie Vlaams de moedertaal is. Zijn spelling is niet altijd volgens de regelen der kunst, en interpunctie is zo goed als afwezig, zoals in die tijd niet ongebruikelijk was. Er zijn geen hoofdstukken of paragrafen, en plaatsnamen worden haast fonetisch gespeld. Aan landkaarten en plaatsnaambordjes ontbrak het hem klaarblijkelijk.

Zijn schrijfstijl is kort en bondig, voor de moderne lezer op het saaie af wellicht. Vooral de 'toeristische' beschrijvingen van de plaatsen en locaties die hij onderweg aandoet zijn weinig boeiend. Soms lijkt het meer op

een reisgids. Maar daarmee voldoet Blomme wel aan de gangbare schrijfstijl van de memoires van napoleontische militairen uit die tijd. Bezienswaardigheden die men onderweg tegenkomt, worden beschreven alsof het om een plezierreisje of *grand tour* gaat. Geïllustreerde reisverslagen waren eind achttiende, begin negentiende eeuw een geliefd genre onder de betere stand. Wie op reis ging en zijn ervaringen bijhield, kopieerde dan ook al gauw dat genre.² Alleen zijn er van Carolus' hand geen tekeningen bekend.

Blomme was niet de enige legerarts uit de napoleontische tijd die een dagboek bijhield dat een hoog reisgids-gehalte had. Over de Zierikzeese legerarts Bonifacius de Jonge, die evenals Blomme in mei 1813 als chirurgijn was opgeroepen, zegt de historicus Joost Welten: 'Hij schreef over alles behalve de patiëntenzorg. De Jonge komt in zijn memoires over als een toerist, die toevallig wat routinematige bezigheden verrichtte.' Het was bijna usance dat een *officier de santé* eerder de plaatselijke monumenten, gebruiken en curiositeiten beschreef dan de wederwaardigheden van de zieke en gewonde soldaten die aan zijn zorg waren toevertrouwd, aldus Welten.³ Ook Van Driel, die het verslag van Bonifacius de Jonge inleidt, zegt hierover:

*'Omstreeks 1800 was informatie over het reizen naar allerlei landen en steden alleen schriftelijk te bekomen. Voor zijn familie, zijn vrienden en kennissen was Bonifacius de Jonge dankzij zijn gedwongen aanstelling in Napoleons leger iemand die iets van de wereld had gezien. Zo'n dagboek had dan ook mede de functie van een fotoalbum zonder afbeeldingen. De feitelijke oorlog en verslagen van de ellende van zijn patiënten is nauwelijks in zijn dagboek aanwezig. [...] Een menselijk oog voor de positie van de duizenden armoedzaaiers die samen de Grande Armée vormen zullen we nauwelijks vinden. De Jonge blijft zich immers bewust van zijn sociale positie.'*⁴

Maar de aandachtige lezer komt in het dagboek van Blomme toch ook passages tegen waarin we Carolus wat beter leren kennen. Meermaals is er een jongeman met

Gedurende de campagnes van het Franse leger richting het Oosten werden de Russische voorhoedes gevormd door Kozakken. Omdat ze onverwacht opdoken, toesloegen en verdwenen werden ze door de Franse militairen ook wel 'loups garoux' oftewel 'weerwolven' genoemd.

gevoel voor humor aan het woord. Bijvoorbeeld wanneer hij schrijft dat hij dankzij 'de Goddelijke Voorzienigheid en de benen van onze paarden' aan de kozakken is ontsnapt, of dat een paar kozakken 'ons schnaps wilden leren drinken'. De angstige, verscheurde ziel bespeuren we wanneer hij Leipzig na de slag verlaat temidden van de ellende, die aandeed 'alsof ons het Laatste Oordeel werd getoond' en denkt aan 'de gelukkige zielen die rustig temidden van hun familie waren'. Of de empathische Blomme als hij schrijft: 'het deed me pijn dat we dat eerlijke mensen aangedaan hebben', wanneer één van zijn collega's in een jolige bui het porseleinen servies van de gastheer kapot gooit. En de 24-jarige jongeling met de nodige bravoure als hij met twee vrienden, op ongezadelde paarden en enkel een touw als hoofdstel luid 'Hoera!' roepend - net zoals de kozakken - een stadspoort passeert en aangehouden wordt.

Opvallend zijn ook een aantal zaken die ontbreken in zijn relaas. In een wereld die zwaar gelovig was en waar kerkdiensten aan de orde van de dag waren, spreekt hij niet één keer over kerkbezoek, noch over gebeden, terwijl hij toch meerdere keren in uiterst penibele situaties terecht komt en op z'n minst een schietgebedje gedaan

² Welten, 2015, p 307-308

³ Welten, 2010, p 55

⁴ Van Driel, 2007, p 131

Leipzig 19 oktober 1813. Veldmaarschalk Karl Philipp zu Schwarzenberg brengt de geallieerden Tsaar Alexander van Rusland, Keizer Frans II van Oostenrijk en Frederik Wilhelm III van Pruisen de overwinningsboodschap. | Schilderij door Peter von Hess

Over deze onfortuinlijke gang van zaken schrijft Carolus Blomme:

Er werd opdracht gegeven om, als dat nodig was, de brug op te blazen die over een kleine rivier lag, om onze terugtocht te bevorderen, maar helaas blies degene die er de opdracht toe gekregen had hem op voordat het bevel werd gegeven. Daardoor raakte het leger dat nog op de rechteroever was en de overtocht verhinderd zag, in paniek en sloeg op de vlucht. Het overgrote deel dook in het water, hun wapens en bagage achterlatend om de overtocht te bespoedigen. Duizenden Engelsen gleden uit en verdronken in het water. Prins Poniatowski was een van hen: de generaal was geliefd, of beter gezegd, werd aanbeden door de Polen.

‘Duizenden Engelsen’, zegt Carolus. Maar... er waren helemaal geen Engelsen in Leipzig, afgezien van een handjevol mannen van Bogues Rocket Brigade. Hij moet de uniformen van de verdronkenen voor Engelse uniformen aangezien hebben.

Prins Josef Poniatowski - Carolus Blomme noemt hem generaal, maar de onfortuinlijke prins was daags tevoren tot maarschalk bevorderd - was echter niet verdronken bij de opgeblazen Elster-brug. Hij maakte deel uit van de troepen die de aftocht moesten verdedigen. Poniatowski probeerde de rivier zuidelijker over te steken. De oever van de rivier was er echter vrij hoog en glibberig, waardoor zijn paard de kant niet meer opkwam, uitgleed en achterover viel. Poniatowski, die op de 14^e en de 16^e oktober ook nog eens gewond was geraakt, belandde in de rivier en verdronk.

How so expert a rider should have lost the management of his horse, I cannot imagine. According to report, the animal plunged headlong into the water with him, so that he could not possibly recover himself. He fell a victim to his temerity, and was drowned. His body was found several days afterwards, and interred with all the military honours due to his rank,¹²⁹

...aldus het verslag van Schoberl, die er nog bij vertelt dat het lichaam, met de nodige kostbare ringen en snuifdozen,

‘Velen die bij de schouder geamputeerd waren, gingen - zodra ze uit mijn handen waren - op weg naar Frankrijk, zo lang de weg nog open was.’

*Baron Larrey,
Leipzig, 19 oktober 1813*

¹²⁹ Schoberl, 2008, p. 68

vijf dagen later werd gevonden door een visser, die vervolgens goed verdiende aan de verkoop van de kostbaarheden aan gevangengenomen Poolse officieren.

De hoofdinspecteur van de *service de santé* schreef: *'Ik was het fatale stuk korte tijd daarvoor gepasseerd. Bijna al mijn medewerkers van de veldhospitaal konden ook veilig oversteken, maar al het materieel van de veldhospitaal bleef, zonder uitzondering, achter in Leipzig.'*¹³⁰

¹³⁰ Larrey, 1817, p. 447

En Carolus Blomme?

Tegen die tijd begonnen de overblijfselen van het leger zich terug te trekken. Ik was op de boerderij waar het veldhospitaal was ingericht. We kregen geen opdracht om onze post te verlaten. Ik liet mijn paard zadelen en vertrok op 19 oktober rond 4 uur 's middags uit Leipzig omdat iedereen die achterbleef gegarandeerd gevangengenomen zou worden. Op dat moment van grote tegenspoed dacht ik aan die gelukkige zielen die rustig temidden van hun familie waren, terwijl wij de honger en de ellende proefden toen we de stad verlieten. Het was alsof ons het laatste oordeel werd getoond. Van alle kanten hoorden we lawaai, en gehuil van de ongelukkigen die ons op de terugtocht niet konden volgen.

Impressie van de ontploffing van de Elster brug op 19 oktober 1813 door Ludwig von Kleist. | Hermitage, St. Petersburg

*‘Hier heeft de dokter een
geoefend oog nodig om
fouten te voorkomen, en
om wezens te behouden
die ooit de steun en
het sieraad van de
samenleving zouden
kunnen zijn.’*

*Carolus Blomme in zijn proefschrift,
19 mei 1815*

*Carolus Blomme omstreeks 1825. Aan zijn linkerhand draagt hij al een trouwring. Hij was dorpsarts te Lotenhulle en Eerste Schepen.
| Schilderij uit de privé collectie van de familie Vermeersch*

*Korte beschrijving
van mijn reis naar
het leger en mijn
terugkeer naar mijn
familie in de jaren
1813, 1814.*

*Vertrek op 13 juni 1813.
Teruggekeerd op
19 februari 1814.*

Een ministerieel decreet riep artsen en chirurgijns op om te dienen in het Grote Franse Leger in Duitsland. In mei 1813 werd ik opgeroepen als chirurgijn 2e klasse en kort daarna kreeg ik opdracht te vertrekken naar het hoofdkwartier te Dresden. Al mijn verzoekschriften waren tevergeefs geweest, en het enige wat mij nog restte, was op weg te gaan. Uiteindelijk vertrok ik op 14 juni 1813 met een zwaar gemoed, vooral toen ik mijn lieve ouders moest verlaten, want ik besepte dat ik een slachtpartij tegemoet ging; en daarmee nam ik afscheid van mijn geboorteplaats.

*13 juni
1813*

*14 juni
1813*

Ik vertrok naar Gent, waar ik diezelfde dag rond vier uur 's middags arriveerde. Nadat ik bij de veroorzaker van mijn onheilstijding was geweest en hem de nodige verwijten had gemaakt, ben ik mijn reisdocumenten gaan ophalen en vertrok ik diezelfde dag om 9 uur 's avonds, op weg naar Brussel via Aalst, een klein stadje op 6 uur gaans van de poorten van Gent. Het is gelegen aan de rivier de Dender, in een charmante vruchtbare vlakte, bezaaid met kleine heuvels. Het biedt een prachtig plein (de Groendreef) met uiterst nette huizen. Ik vervolgde mijn reis naar Brussel, langs Asse, een dorp dat bekend staat om zijn koeken.

Om 5 uur 's morgens kwam ik in Brussel aan. Het is een stad op 6 uur gaans van Aalst die bekend staat vanwege het prachtige paleis dat ooit bewoond werd door de gouverneur van België¹, en door de wandelpaden, die uiterst beminnelijk zijn zoals het park, de Groendreef, en dergelijke. De stad is voorzien van meerdere natuurlijke

fonteinen. Eentje dat erg beroemd is, is 'Het Manneken pist'. Er zijn veel heuvels binnen de stad, zodat de straten op en af gaan. De omgeving van de stad is prachtig, vooral aan de kant van de Lakenpoort in de richting van Vilvoorde.

Ik vertrok diezelfde dag om 8 uur 's avonds naar Luik, via Leuven, een stad die bekend staat om zijn oude universiteit. Veel van de straten zijn er smal, en er zijn grote pleinen. Aangezien ik er 's nachts passeerde, kan ik er weinig meer over zeggen. Van hier naar Tienen is een mooie weg. Men vindt er zeer vruchtbare vlaktes, omgeven door kleine hoogten. We kwamen rond 3 uur 's morgens aan in de stad; ze is normaal bebouwd. Opvallend is een heel groot plein en een prachtige kerk. De stad zal 7 tot 8.000 zielen bevatten. Het is de geboorteplaats van een van mijn beste vrienden, de heer Petit.

Nadat we de paarden gewisseld hadden, vervolgden we onze weg naar St. Truiden. Langs de weg valt een aantal prachtige

¹ Karel Lodewijk Johan Jozef Laurens (1771 –1847), aartshertog van Oostenrijk, prins van Toscane, hertog van Teschen, was de jongere broer van keizer Frans II. Nadat in 1793 de Franse legers uit de Oostenrijkse Nederlanden waren verdreven, werd hij benoemd tot landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden tijdens de Tweede Oostenrijkse Restauratie.

Bibliografie

Boeken

- Bakel, Dr. Jan van
Vlaamse soldatenbrieven uit de Napoleontische tijd, Brugge/Nijmegen, 1977
- Bakker, Catharina Th.
De lijfarts van de koning. Het avontuurlijke leven van Franz Joseph Harbaur 1776-1824, Walburg Pers, Zutphen, 2020
- Forrest, Alan
Napoleon, Uitgeverij Veen Media, Diemen, tweede druk, 2011
- Howard, Martin
Napoleon's Doctors. The Medical Services of the Grande Armée, Spellmount, Stroud Gloucestershire, 2006
- Lamberts, Emiel
Europeaan tegen wil en dank. In de voorhoede van Napoleons Grande Armée (1805-1813), Davidsfonds, Leuven, 2013
- Larrey, Baron D.J.
Mémoires de chirurgie militaire et campagnes, TOME IV, Paris, 1817
- Lichtenauer, Dr. W.F.
De Nederlanders in Napoleons Garde d'Honneur, Nijgh & Van Ditmar, Rotterdam/'s Gravenhage, 1971
- Lieven, Dominic
Rusland tegen Napoleon. De strijd om Europa 1807-1814, Spectrum, Houten, tweede druk 2010
- Loo, Bart van
Napoleon. De schaduw van de revolutie, De Bezige Bij, Antwerpen, derde druk 2014
- Nafzinger, George
Napoleon at Leipzig. The Battle of the Nations 1813, Emperor's Press, Chicago, 1996
- Oosterbeek, Willem
Naar Moskou! Naar Moskou! Memoires van een officier uit de Lage Landen in het leger van Napoleon, Athenaeum - Polak & Van Genneep, Amsterdam, 2014
- Peeters, K.C.
Soldaten van Napoleon, tweede uitgave, Uitgeverij De Vlijt, Antwerpen, 1977
- Portier, Klaas
Soldaten van Napoleon. De gezondheidstoestand van militairen tussen 1799-1815, Masterproef RUG, Academiejaar 2012- 2013
- Shoberl, Frederic
Leipzig. A conflict of Titans, Leonaur, [UK] 2008
- Welten, Joost
In dienst voor Napoleons Europese droom, Davidsfonds, Leuven, 2007
- Welten, Joost
Antihelden. Bijzondere levens van gewone mensen uit de tijd van Napoleon, Davidsfonds, Leuven, 2015
- Welten, Joost
Soldaat van Napoleon (1806 - 1815), Sterck & De Vreese, Gorredijk, 2021

Artikelen

Amersfoort, H

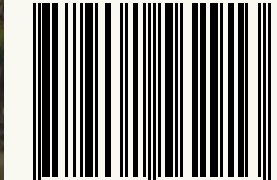
'Dienstplicht en de modernisering van Nederland, 1810-1813' In: *Het Franse Nederland: De inlijving 1810-1813. De juridische en bestuurlijke gevolgen van de 'Réunion' met Frankrijk*, Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2012, p. 83 - 106

In het voorjaar van 1813 was het Franse leger nog maar een schim van de *Grande Armée* die een jaar eerder naar Moskou was getrokken. Dus voor zijn nieuwe Duitse campagne had Napoleon snel een nieuw leger nodig. Door het hele Franse keizerrijk werden opnieuw *conscrits* opgeroepen.

Zo ook de 24-jarige medicijnenstudent Carolus Blomme uit het Vlaamse Nevele. Hij werd niet opgeroepen voor het leger, maar als chirurgijn in de *service de santé*. Carolus trok via Mainz en Dresden naar Leipzig, waar hij half oktober de 'Volkerenslag' bijwoonde die het Franse leger opnieuw verloor. Later werd hij in Worms gevangengenomen door de Russen en als 'Hollander' weer vrijgelaten. In de ijzige winter van 1814 trok hij via Düsseldorf naar Amsterdam en wachtte tot de geallieerde legers ook Vlaanderen bevrijd hadden.

Op zijn negen maanden durende tocht hield Carolus een dagboek bij dat veel weg heeft van het verslag van een *grand tour*. In dit boek worden de belevenissen en de reis van Carolus Blomme in een historisch kader gezet en gevolgd door de integrale Nederlandse vertaling van zijn dagboek.

ISBN 978-94-6156-291-3

9 789461 562913 >

